

PRVÁ HERDEROVA CENA ZA FILOZOFIU NA SLOVENSKO

V máji tohto roku putovala jedna z Herderových cien za rok 1993 – udeľovaná jednou z mála medzinárodných nadácií v oblasti humanitných vied vôbec – opäť na Slovensko. Kuratórium nadácie si za tohtoročnú laureátku vybralo dr. Elenú Várossovú, pracovníčku Filozofického ústavu SAV. Hoci sa toto vyznamenanie dostalo slovenskej vede už po tretí raz (v minulosti to boli prof. Ján Podolák a dr. Soňa Kovačevičová), po prvý raz bola ním odmenená filozofická tvorba a po prvý raz sa táto mimoriadna udalosť celkom otvorene stáva súčasťou nášho kultúrneho diania.

Mohla by si predstaviť bližšie túto inštitúciu – nadáciu Herderovej ceny?

Najprv by som ťa mala doplniť, pokiaľ ide o tvoju zmienku o predchádzajúcich „herderiánoch“ na Slovensku. Prof. Podolák a dr. Kovačevičová boli iba dvaja z mnohých, ktorí cenu dostali v rámci Československa, ibaže len oni dvaja boli zo Slovenska nominovaní za oblasť vedy. Inak Herderova cena putovala na Slovensko už v roku 1966 – bola udelená hudobnému skladateľovi Jánovi Cikkerovi, v r. 1967 ju dostal sochár a maliar Vladimír Kompánek, v r. 1974 už spomenutý etnograf Ján Podolák, v r. 1981 opäť hudobný skladateľ Eugen Suchoň, v r. 1982 opäť etnografka Soňa Kovačevičová, v r. 1983 opäť sochár Jozef Jankovič a v r. 1988 hudobný skladateľ Roman Berger.

Ako vidieť, točila sa táto cena u nás akoby dedične v niekoľkých umeleckých a vedeckých oblastiach; v iných krajinách, napr. aj v Čechách, boli jej laureátmi historici a teoretici výtvarného umenia, literatúry, jazykovedci, prekladatelia, básnici, režiséri, architekti, reštaurátori a kultúrni tvoriví pracovníci v širšom zmysle. Preto je namieste uviesť základné údaje o nadácii a štatúte, pokiaľ som to, pravda, mohla zistiť.

Ceny Gottfrieda von Herdera (ako to Nemci aj Rakúšania dôsledne píšú) patria do *Stiftung F.V.S. zu Hamburg* (Nadácia Fridricha von Schillera v Hamburgu), ktorá združuje viaceré nadácie a štipendiá. Nadáciu založil r. 1963 hamburský finančník, senátor, Dr. honoris causa Alfred Toepfer, veľký ctiteľ svojich veľkých rodákov – popri Herderovej cene a Schillerovej nadácii založil aj Goetheho nadáciu v Bazileji a Humboldt-Foundation v New Yorku.

Herderove ceny vstúpili do života roku 1964, keď ich dostali dvaja poľskí a dvaja juhoslovanskí predstavitelia. O ich udelení rozhoduje nezávislé Kuratórium zložené z volených odborníkov, väčšinou profesorov nemeckých a rakúskych univerzít a vysokých umeleckých škôl. Ceny sa udeľujú každoročne 5. mája vo Viedni. Miestom, ktoré je štatutárne poverené administratívno-organizačnými prácami súvisiacimi so zhromažďovaním návrhov a s prípravou udeľovania cien, je rektorát univerzity vo Viedni na čele s rektorom, ktorý ceny osobne aj odovzdáva vo veľkej slávnostnej sále Viedenskej univerzity.

Ceny boli pôvodne určené pre sedem východoeurópskych a juhoeurópskych krajín, Poľsko, Československo, Maďarsko, Juhosláviu, Bulharsko, Rumunsko a Grécko, a každý rok ich mohol dostať jeden laureát z každej krajiny. V štatúte sú charakterizované herderovsky ako prostriedky na ocenenie a podporu osobností, ktoré sa vo svojom vedeckom odbore alebo kultúrnej tvorbe vyznačujú pozornosťou, ochranou a porozumením pre hodnoty trvalej potreby európskej duchovnej jednoty v minulosti a prítomnosti. Medzi taxatívne vymenované odbory filozofia explicitne nie je zahrnutá, čo malo svoje dôvody, ako mi povedal člen Kuratória, univerzitný profesor Dr. Richard Plaschka, gestor mojej nominácie. K tomu sa ešte vrátim. Ale na Herderovu cenu bolo a je možné navrhnúť osobnosti všetkých humanitných vied a kultúrnych oblastí, ktoré som už vyššie menovala a u ktorých je záruka, že aj v našej nedávnej minulosti si svojím spôsobom udržali status potrebnej profesionality a osobnostnej morality.

Aký je „mechanizmus“ výberu kandidátov, aké kritériá sa pritom uplatňujú, aký je čas od návrhu k cene?

Musím sa priznať, že ani mechanizmus výberu, ani kritériá stanovené pre výber nie sú mi celkom priezračné a zdá sa mi, že sa nedajú generalizovať. Slovinci trpia od pradávna na nedostatok informácií o vedeckom dianí vo svete a sami trpia tou necnosťou, že si svoje informácie nechávajú pre seba alebo svojich „priateľov“. Už tí, čo Herderovu cenu dostali, ju mohli viac spopularizovať, pretože bola určená skutočne na podporu Herderových „slovanských národov“ a rozvoja ich ideovo-kultúrnej a vedeckej práce v odbore humanistiky vôbec.

Návrhy na Herderovu cenu sa podávajú vo Viedni, ale konečný výber a definitívne rozhodnutia vypracúva spomenuté nezávislé európske Kuratorium v Hamburgu. Kultúrne a vedecké vzťahy, priateľstvá z kongresov, zo spolupráce a osobnej komunikácie, ktorá po r. 1989 začína fungovať otvorene aj u nás, sú jedným zo zdrojov, z ktorého sa takéto návrhy rodia. Z vlastnej skúsenosti môžem povedať, že za podnet k môjmu návrhu môžem ďakovať zoznámeniu sa a spolupráci s univerzitným profesorom Michaelom Benediktom z univerzity vo Viedni – pre jeho projekt *Verdräger Humanismus – Verzögerte Aufklärung* som spracovala stať o recepcii herderizmu na Slovensku, osobitne u Jána Kollára. Tak padla poznámka o Herderových cenách a o možnosti, aby ma moje pracovisko navrhlo ako uchádzačku. Bolo to dávno, začiatkom roku 1990. Návrh napísal za Filozofický ústav dr. Teodor Münz, ktorý poznal moje práce o Herderovi a Slovensku a aj moje dlhoročné pokusy preložiť výber z Herderovho diela; to som napokon spravila a dr. Münz návrh aj predložil, no akcia sa už nerealizovala.

Takmer po dvoch rokoch ma viedenská univerzita požiadala o curriculum vitae, o bibliografiu a pána riaditeľa ústavu dr. Strinku o posudok a zhodnotenie významu mojich prác. Po čase ma v Bratislave navštívil už spomenutý prof. Plaschka, s ktorým som hovorila o mojej práci, o problémoch slovenskej filozofie, histórie a vedy. Koncom roku 1992 som dostala od rektora viedenskej univerzity, prof. Dr. Ebenbauera, pozitívnu odpoveď.

Možno som ti na svojom príklade odpovedala čiastočne aj na otázku kritérií a časového harmonogramu od návrhu k cene. Myslím si, že tohtoročné tridsaťročné jubileum zaznamenalo aj určité zmeny zodpovedajúce zmenám pomerov v stredo-východnej Európe, čo naznačoval aj počet nominovaných – bolo nás deväť. Prvý raz bolo zastúpené samostatné Slovensko a filozofia ako odbor. Prvý raz bolo zastúpené aj Lotyšsko a Ukrajina.

Akokoľvek som sa namáhala zachytiť nejakú presnejšiu zmienku kvantifikujúcu a kvalifikujúcu požiadavku na Herderovu cenu, neuspela som. Laudator, ktorý hodnotil naše práce, univerzitný profesor Dr. Reinhard Lauer, pristupoval osobitným spôsobom k analýze diela každého, čo je pochopiteľné, keďže išlo o diapazón od prác z antickej archeológie, cez hudobné a maliarske diela až po práce z jazykovedy a napokon aj z filozofie a literatúry.

Takže cena napriek jej pomenovaniu nesúvisí primárne s rozvíjaním filozofie či celkom špeciálne s orientáciou na nemeckú filozofiu. Zrejme bolo prekvapením aj pre nadáciu, keď sa pri zoznámení s tebou a tvojou tvorbou zoznámila aj s tvojím trvalým zameraním sa na racionalistickú líniu vo filozofii, a tým na nemeckú klasickú filozofiu, a cez problematiku slovenského obrodzenia zvlášť na Herdera, humanistickú a kultúrologickú problematiku. Nakoľko to spolupôsobilo pri rozhodovaní?

Ako moje práce pôsobili na celú porotu, neviem posúdiť, ale pri osobnom stretnutí mi dávali všetci najavo, že i moja nominácia je v rámci štatútu, ba že môj prípad podnietil k diskusii, aby sa v budúcnosti prihliadalo aj k prácam tohto typu, ak nesú v sebe výrazný humanistický náboj, ako to bolo v mojich prácach o Slovenskom národnom obrození. V rozhovore s profesorom Dr. Laucrom, ktorý bol autorom „Würdigungsrede“ našich prác, som zistila, že u nich dosiaľ akoby prevládala názor, že sa u nás počas štyridsiatich rokov celá filozofia redukovala na netvorivú scholastiku. Preto ani v štatúte nie sú zahrnuté práce kultúrno-filozofické, etické, atď., čo u samého Herdera tvorí podstatnú časť diela. Pritom si sami neuvedomovali, že ani tzv. materiálové práce nemohli vo východných krajinách v čase ich nominácie byť bez materského znamienka panujúcich ideových postulátov ich materských krajín.

Na druhej strane, tým že sa z oblasti udeľovania Herderovej ceny vynechala filozofia, najmä dejiny filozofie slovanských národov, väčšina členov Kuratória vôbec nevie, aký hlboký vplyv mala práve Herderova filozofia u týchto národov všeobecne a konkrétne aj na vznik slavistiky, archeológie, etnografie, atď. A keď som nemeckým kolegom citovala Goetheho kritické slová na adresu hodnotenia Herderových *Ideí k filozofii dejín ľudstva* v r. 1828 v Nemecku („Dielo, ktoré neuveriteľne pozitívne pôsobilo na prebudenie národa, je tu teraz takmer zabudnuté a azda iba časom a možno pod cudzími menami prinesie ľudom dobrodenie“), tvárili sa veľmi prekvapene, lebo vo všetkých oslavných rečiach sa sami odvolávali predovšetkým na Herderove filozofické idey.

Inak mám iba príjemné dojmy. Zdvorilosť, srdečnosť všetkých, s ktorými som sa stretla, vynikajúci program, prijatie na Nemeckom veľvyslanectve, stretnutie na starej viedenskej radnici s Dr. Zilkom, návšteva Opery...

Súčasťou Herderovej ceny je ročný študijný pobyt mladého absolventa filozofie na Viedenskej univerzite. Vybrala si si dr. Ladislava Kvasza (1962), asistenta na katedre humanistiky PFUK v Bratislave. Posledná otázka je pre neho. Akej téme sa budeš vo Viedni venovať?

Zaoberám sa filozofiou a dejinami matematiky a v súčasnosti som externým doktorantom na Katedre filozofie FF UK. Témou mojej dizertácie je problematika epistemológie a jazyka vedy. Počas pobytu vo Viedni by som sa chcel venovať podrobnejšiemu štúdiu otázok stavby matematických teórií (ako sa na ne pozerali Descartes, Leibniz, Kant, Frege a Wittgenstein) a porovnať ich filozofické výklady so súvekovou matematikou (Newton, Euler, Gauss, Riemann a Hilbert), t. j. preskúmať, do akej miery a ako presne filozofia reflektuje reálny stav vedy. Počas roka kľudnej a nerušenej práce by som rád sformuloval aspoň predbežný náčrt svojej dizertačnej práce.

Nedá mi v tejto súvislosti nenadviazať na výzvu, ktorú v našom časopise Elena Várossová adresovala v závere svojho rozhovoru mladým: Pegas je pripravený a vytakisto. Preto by som okrem srdečného blahoželania vám obojch chcela vysloviť aj želanie, aby spod kopýt tohto pegasa čoskoro vytryskol prameň potrebný na občerstvenie našej filozofie.

Zhovárala sa Marianna Oravcová

KIERKEGAARDOVE DNI

V dňoch 14. - 16. mája 1993 sa v priestoroch Okresnej knižnice vo Zvolene uskutočnilo filozoficko-ekologicko-kultúrne podujatie s medzinárodnou účasťou – *Kierkegaardove dni* –, ktoré v súvislosti so 180. výročím narodenia Sörena Kierkegaarda (5. 5. 1813) venovali organizátori – Kultúrne a spoločenské stredisko mesta Zvolena, Katedra spoločenských vied Fakulty ekológie Technickej univerzity vo Zvolene spolu s ďalšími – 750. výročiu obnovenia mestských výsad mesta Zvolena.

V široko koncipovanom kultúrno-spoločenskom rámci sa uskutočnilo aj filozoficko-ekologické sympóziu. Možno povedať, že o S. Kierkegaardovi i dnes platia slová K. Jaspersa z roku 1931, ktoré o S. Kierkegaardovi a F. Nietzsche napísal vo svojej práci *Duchovná situácia doby*, totiž, že „videli to, čo už bolo, tušili dopredu, aj keď to vtedy neznepokojovalo, preto sa až teraz stali úplne súčasnými mysliteľmi“. Aj dnešná duchovná situácia doby je podobná. Aj naša doba má v podobe